

УДК 378; 37.047

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2022.36.11565>

КОМПЕТЕНТІСНИ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГА

Ганна Товканець

*Мукачівський державний університет,
вул. Ужгородська, 26, Мукачево, Україна, UA-89600*

Обґрунтовано особливості професійної підготовки педагога у вітчизняному освітньому просторі на початку XXI ст. Визначено роль педагога в організації сучасного освітнього процесу та особливості функцій педагога як модератора, тьютора, організатора проєктної роботи, організатора ігрової діяльності. Схарактеризовано компетентнісний підхід як основну умову особистісного становлення та розвитку педагога, формування його педагогічного стилю та професійної позиції. Наголошено на політичних та соціальних, інформаційних, полікультурних компетенціях, компетенціях, що визначають володіння усним та письмовим спілкуванням, компетенціях, що реалізують здатність та бажання навчатися все життя як основи безперервної професійної підготовки та особистісного розвитку. Виокремлено особливості професійної підготовки сучасного педагога: акцентування освітньо-виховної діяльності школи XXI ст. на розвиток педагогічного мислення, педагогічної майстерності та формування умінь і навичок виховної діяльності, визначення найбільш прийнятної парадигми освіти, яка має бути на цьому етапі історичного розвитку, та головної місії педагога – сприяння становленню та розвитку духовно-моральних якостей особистості, утвердження людини у людині. Визначено, що основою професійної підготовки є не лише предметна спеціалізація, а й сутнісний, культурно-контекстний аспект діяльності. Наголошено, що педагог школи XXI ст. повинен бути готовим до того, що виховання виконуватиме відновлювальну функцію. Одним з найважливіших завдань підготовки сучасного педагога є формування готовності педагога до роботи з вихованцями щодо проєктування особистісної траєкторії залучення їх до соціально-культурного досвіду. Зроблено висновок, що на сучасному етапі виникає потреба у якісно новій підготовці педагога, що дає можливість поєднувати фундаментальність професійних базових знань з інноваційністю мислення та практико-орієнтованим, дослідницьким підходом до вирішення конкретних освітніх проблем.

Ключові слова: педагог, професійна підготовка, компетентнісний підхід, розвиток особистості.

Сьогодні все наполегливіше висловлюються думки про оновлення мети освіти, яка має відповідати духу та вимогам третього тисячоліття. Така мета має забезпечити «формування людини з новим рівнем свідомості,

спрямованої на збереження життя на планеті» [9], високоосвіченої, креативної, з добре розвиненими самоорганізуючими засадами і міцно сформованим духовно-моральним стрижнем, яка має планетарну відповідальність [6, с. 64].

Завдання школи XXI ст. має полягати не лише у виявленні та сприянні максимальному розвитку інтелекту кожного здобувача освіти, а й у турботі про формування особистісної автономії, у розвитку особистості, здатною бути суб'єктом власної поведінки та власного життя, в умінні поєднувати свої інтереси та інтереси суспільства, сприянні розвиткові усвідомлення зв'язку дитини із соціальним середовищем та формуванні розуміння дитиною свого місця у соціумі (кожен учень – це «Я–Людина») як представника людської спільноти.

Перетворення освіти неможливі без основного рушія шкільного життя – педагога, який у такий час неспроможний обмежуватися лише роллю транслятора знань. Його роль, яку він може виконувати, бачиться набагато ширшою – володіння не лише високим рівнем професіоналізму, а й фундаментальною освіченістю, тонким мистецтвом супроводу сходження дитини до вершини її розвитку [1; 3; 7; 9].

Урахування вищенаведеного визначає актуальність проблеми компетентнісного підходу у професійній підготовці сучасного педагога.

Мета статті – обґрунтувати особливості компетентнісного підходу у професійній підготовці сучасного педагога.

Дослідження щодо підготовки педагога нового покоління ведуться в різних напрямках: формування компетентності й удосконалення педагогічної майстерності педагога (І. Зязюн, Є Клімова, В. Сидоренко, М. Стахів, Г. Товканець, Л. Хомич та ін.); вивчення змісту професійно-педагогічної діяльності викладача в нашій країні (Н. Авшенюк, О. Ієвлев, Н. Щуркова, Н. Мачинська та ін.) тощо. У вітчизняній науці досліджувану проблему зазвичай розглядають у ключі формування професійних вимог до фахівця (І. Зязюн, М. Стахів та ін.), а також нового підходу до конструювання освітніх стандартів (А. Хуторський) тощо.

Основне ж протиріччя у сфері підготовки педагога XXI ст. полягає у невідповідності рівня професійно-педагогічної підготовленості сучасного педагога, його особистісного професійного потенціалу та вимог, що пред'являються до нього у професійній діяльності.

Насамперед визначимо роль педагога в організації сучасного освітнього процесу. Насправді педагог школи XXI ст., залежно від ситуації, однаково здатний виступати у різних ролях. На основі аналізу наукових джерел [3; 6; 7] ми визначили головні функції, які сьогодні виконує педагог (див. рисунок):

Роль педагога в організації сучасного освітнього процесу

1. Педагог-модератор є уважним до освітніх й особистісних потреб здобувача освіти, стає активним регулятором діяльності учасників.

2. Педагог-тьютор оперативно віднаходить сфери, де здобувач освіти може стати найбільш успішним, разом з іншими здобувачами освіти вибудовує траєкторію їх подальшого особистісного і професійного зростання щодо пізнання наукових основ предметів, які вивчають, об'єктивних закономірностей природи і суспільства.

3. Педагог як керівник проєктів, тренінгів виконує медіацію, є співавтором творчих досліджень учнів.

4. Організатор ігрової діяльності як педагог оптимізує всі види навчально-виховної діяльності, спрямовує їх на всебічний розвиток та вдосконалення особистості на основі використання гри та ігрових ситуацій.

Зазначимо, що однією з найважливіших умов особистісного становлення та розвитку, формування педагогічного стилю сучасного педагога та його професійної позиції є компетентнісний підхід. Усі дослідники, які вивчали природу компетентності, звертають увагу на її багатосторонній, різноплановий і системний характер. У матеріалах ЮНЕСКО наведено чимало компетенцій, які розглядають як бажаний результат освіти. Рада Європи визначила п'ять груп ключових компетенцій, якими мають володіти фахівці [14; 15]:

1. Політичні та соціальні компетенції, пов'язані зі здатністю брати на себе відповідальність, брати участь у спільному прийнятті рішень,

регулювати конфлікти ненасильницьким шляхом, брати участь у формуванні та розвитку демократичних інститутів.

2. Компетенції, що стосуються життя у багатокультурному суспільстві. Щоб перешкоджати виникненню расизму чи ксенофобії, поширенню атмосфери нетерпимості, освіта повинна «озброїти» молодь міжкультурними компетенціями, такими як розуміння національних особливостей, повага один до одного, здатність жити з людьми інших культур, мов та релігій.

3. Компетенції, що визначають володіння усним та письмовим спілкуванням, є важливим у роботі та суспільному житті настільки, що тим, хто ними не володіє, загрожує ізоляція від суспільства. До цієї групи спілкування належить володіння декількома мовами, що на початку ХХІ ст. набуває виключного значення.

4. Компетенції, пов'язані з виникненням суспільства інформації. Такими є володіння новими технологіями, розуміння їх застосування, їх переваг і недоліків, здатність критичного ставлення до інформації та реклами, що розповсюджується по каналах ЗМІ.

5. Компетенції, що реалізують здатність та бажання навчатися все життя як основа безперервної підготовки у професійному плані, а також у особистому та громадському житті.

Отже, у найзагальніших рисах до якостей, що становлять основу компетентності, належать: здатність та прагнення аналізувати явища та ситуації навколишнього світу, аналізувати минулий досвід; передбачення можливих перешкод; ініціативність; здатність бути лідером (Д. Равен).

На основі аналізу наукових досліджень і документальних джерел [5; 8; 9] можемо виокремити такі види компетентностей:

- у сфері самостійної пізнавальної діяльності, яка ґрунтується на засвоєнні способів набуття знань з різних джерел інформації;
- у сфері суспільно-громадської діяльності, виконання ролі громадянина, виборця, споживача;
- у сфері соціально-трудової діяльності (уміння аналізувати ситуацію на ринку праці, оцінювати власні професійні можливості, орієнтуватися у нормах та етиці трудових взаємин, навички самоорганізації);
- у побутовій сфері (у тім числі аспекти власного здоров'я, сімейного буття та ін.).

Варто взяти до уваги, що ключові (базові) компетентності характеризуються такими особливостями:

- вони багатофункціональні (оволодіння ними дає змогу вирішувати проблемні ситуації у повсякденній, професійній та соціальній сферах);
- ключові компетентності надпредметні та міждисциплінарні;
- формування ключових компетентностей спирається на певний рівень інтелектуального розвитку;

• ключові компетентності багатомірні (тобто вони включають різні особистісні якості).

У структурі базових компетентностей можна виділити:

• загальнонаукові поняття, основні закони природи та діяльності людини;

• соціально-економічні основи економіки та організаційної поведінки;

• цивільно-правові;

• інформаційно-комунікативні;

• політехнічні – природничо-наукові основи техніки та технологій; це узагальнені методи дій, які забезпечують продуктивне виконання професійної діяльності, це здібності людини реалізовувати практично знання, уміння, навички.

Ураховуючи такі підходи, визначимо особливості професійної підготовки сучасного педагога, які, на нашу думку, полягають у такому:

1. Успіх освітньо-виховної діяльності школи XXI ст. визначатимуть три складові: педагогічне мислення, педагогічна майстерність та мистецтво виховання. І саме вони, головню, повинні бути в центрі уваги як учених, так й освітян-практиків. Тому важливим є актуалізація головного питання педагогіки: «Як?».

2. У школі завтрашнього дня здобуті знання, вміння і навички спрямовуватимуться не так на вибудовування способу життя «як системи знань та способів діяльності», як для створення умов самостійної діяльності, розвитку творчого потенціалу та генерування нових ідей. Тому актуальним залишається визначення найбільш прийнятної парадигми освіти, зміст якої полягає у розвитку людини.

4. XXI ст. демонструє, що сьогодні діалог, мабуть, не лише найоптимальніша форма, що забезпечує розвиток кожного конкретного суспільства, а й основна умова співіснування різних держав, народів, релігій, людства загалом. Основною парадигмою професійної підготовки має бути вибудовування відносин на діалогічній основі.

5. Головна місія педагога – сприяння становленню та розвитку духовно-моральних якостей особистості, утвердження людини у людині. А базою є компетентність у трансляції знань.

6. Основою професійної педагогічної освіти є не лише предметна спеціалізація, а й сутнісний, культурно-контекстний аспект діяльності. Серед основних векторів базової підготовки шкільного педагога обґрунтовуються такі, як практична філософія, практична психологія та практична етика, акцентування уваги на соціо- та культуротворчу модель підготовки педагога. Зокрема, важливе місце у професійній підготовці майбутніх педагогів посядуть питання фундаментальних засад у їх гармонійній єдності:

інтелектуального, емоційно-естетичного та духовно-морального, що визначають їх професійні, соціально-етичні та культуроподібні устремління.

Освітняни-практики сходяться на думці, що класичний підхід у підготовці педагога «від теорії до практики» поступається місцем популярнішим альтернативним системам підготовки вчителів: педагогічний бакалаврат і предметна магістратура; предметний бакалаврат та педагогічна магістратура. Затребуваними стають інноваційні системи підготовки шкільного педагога, що передбачають, наприклад, дуальну освіту, широку практичну і практико-орієнтовану підготовку [8; 9].

7. Педагог школи XXI ст. повинен бути готовим до того, що виховання виконуватиме відновлювальну функцію; важливо повною мірою опанувати мистецтво виховання, яке, за влучним зауваженням професора Н. Щуркової, народжується у лоні «кніжної педагогіки» [14].

8. Формування готовності педагога до роботи з вихованцями щодо проєктування власної траєкторії із залученням їх до соціально-культурного досвіду, накопиченого попередніми поколіннями. Саме педагог повинен володіти технологіями створення умов та вибудовування механізмів для досягнення зазначеної мети. Головне завдання педагога школи XXI ст.: забезпечити свободу дитини до пізнання, єдність у різноманітті підходів до організації та виконання педагогічного процесу, системність у роботі, стійкість – у розвитку дітей та молоді, відповідальність за результати їх навчання та виховання [4; 5, с. 107; 7].

Отже, виникає потреба у якісно іншій підготовці педагога, що дає можливість поєднувати фундаментальність професійних базових знань з інноваційністю мислення та практико-орієнтованим, дослідницьким підходом до вирішення конкретних освітніх проблем. Під час складання освітніх програм підготовки потрібно орієнтуватися на широкі компетенції – вміння знаходити нестандартні вирішення завдань і проблем, навички колективної роботи, що дасть змогу виконувати підготовку педагога щодо формування критичного мислення та вміння гармонізувати командну взаємодію.

Перспективами подальших досліджень можуть бути інноваційні технології у розвитку компетентності педагога та розвитку його лідерських якостей.

---

1. Авиенюк Н. М., Десятов Т. М., Дяченко Л. М., Постригач Н. О. Компетентнісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах: теорія та практика : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 280 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / гол. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.

3. Глосарій основних термінів професійної освіти і навчання / упоряд. Десятов Т. М. ; за заг. ред. Н. Г. Ничкало. Київ : АртЕк, 2009. 192 с.
4. Гуманистическая педагогика: XXI век. URL : <https://www.novayagazeta.ru/society/70301.html>
5. *Ієвлєв О. М.* Компетентності професійно-педагогічної мобільності майбутнього викладача в умовах магістратури. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2018. № 64. С. 105–111.
6. *Мухин М. И.* Миссия Новой школы – изменение личностной сущности человека. Социально-гуманитарные исследования и технологии. 2013. № 2(3). С. 61–66.
7. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. <http://mon.gov.ua>
8. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна; 3-тє вид., допов. і перероб. Київ : СПД Богданова А. М., 2008. 376 с.
9. *Сидоренко В. В.* Розвиток професійної компетентності сучасного педагога в умовах відкритої освіти: кластерний аналіз. URL : http://www.vtec.vn.ua/sites/default/files/page/files/zbirnyk_ii_reg_naukovo_prakt_konf_profesijna_kompetentnist_pedagoga_v_umovah_onovlennya_zmistu_osvity_ta_vymog_rynku_praci_15.02.2017.pdf
10. *Стахів М. О.* Український комунікативний етикет : навч.-метод. посібник. Київ : Знання, 2008. 245 с.
11. *Титаренко Т. М.* Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ : Либідь, 2003. 373 с.
12. *Товканець Г., Мартин О. М.* Соціально-комунікативна компетентність в структурі професійної підготовки майбутнього педагога. VZDELÁVANIE A SPOLOČNOSŤ VI. Medzinárodný nekonferenčný zborník. Renáta Bernátová, Tetyana Nestorenko (Eds.) Prešovská univerzita v Prešove, 2021. Publikácia bola vydaná elektronicky v Digitálnej knižnici UK PU. URL : <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova16>. С. 145–150.
13. *Щуркова Н. Е., Мухин М. И.* Педагог нового воспитания. Москва : АРКТИ, 2014. 264 с.
14. UNESCO. Future Competences and the Future of Curriculum. 2018a / M. Marope, P. Griffin, C. Gallagher. URL : http://www.ibe.unesco.org/sites/default/files/resources/02_future_competences_and_the_future_of_curriculum_30oct.v2.pdf
15. UNESCO. Future Competences and the Future of Curriculum. A Global Reference for Curricula Transformation. 2018b / M. Marope, P. Griffin, C. Gallagher. IBE UNESCO. URL :

http://www.ibe.unesco.org/sites/default/files/resources/02_future_competences_and_the_future_of_curriculum_30oct.v2.pdf

Стаття: надійшла до редколегії 16.03.2022

доопрацьована 08.04.2022

прийнята до друку 11.04.2022

COMPETENCE ASPECTS OF TEACHER TRAINING

Anna Tovkanets

*Mukachevo State University,
Uzhgorod Str., 26, Mukachevo, Ukraine, UA-89600*

The article substantiates the peculiarities of teacher training in the national educational space at the beginning of the 21st century. The role of the teacher in the organization of the modern educational process has been determined and the features of the functions of the teacher as a moderator, tutor, organizer of project work, organizer of play activities have been emphasized. Competence approach has been characterized as the main condition for the teacher's personal growth and development, the formation of his/her pedagogical style and professional position. Emphasis has been placed on political and social, informational, multicultural competencies, competencies that determine the possession of oral and written communication, competencies that realize the ability and desire to lifelong learning as a basis for continuous training and personal development. The article highlights the features of professional training of a contemporary teacher: the emphasis of educational activity of the 21st century school on the development of pedagogical thinking, teaching skills and formation of abilities and skills of educational activity, the definition of the most appropriate paradigm of education, which should be at this stage of historical development, promoting the formation and development of spiritual and moral qualities of the individual, the assertion of a person in a person.

It is determined that the basis of professional training is not only the subject specialization, but also the essential, cultural and contextual aspects of activity. The teacher of the twenty-first century school should be prepared for the fact that education will perform a restorative function. One of the most important tasks of the modern teacher training is to form a teacher's readiness to work with students to design their personal trajectories, involving them in socio-cultural experience. It is concluded that at the present stage there is a need for a qualitatively new teacher training, which combines the fundamentals of professional basic knowledge with innovative thinking and practice-oriented, research-based approach to solving specific educational problems.

Keywords: teacher, professional training, competence approach, personality development.